

LATVIEŠU TRADICIONĀLĀS SPĒLES UN ROTAĻAS GADSKĀRTU UN GODU SVĒTKOS

LATVIAN TRADITIONAL GAMES AND PLAYS AT THE CELEBRATION SEASONAL EVENTS AND FAMILY FEASTS

Irēna Dravniece, Imants Upītis, Jeļena Solovjova

Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmija

Brīvības 333, Rīga, Latvija, LV-1006

Irena.Dravniece@lspa.lv, Imants.Upitis@lspa.lv, Jelena.Solovjova@lspa.lv

Abstract

Traditions are an important part of any nation's cultural heritage. Latvian traditional games constituted an important part of the historical, cultural and social inheritance of our country. About folk traditions suggest Latvian folk songs. Latvian traditional folk dances and games derive from Latvian folklore. Games, as well as folklore in its totality, reflect the language, music, dance, mythology, rituals, customs, routine work in fields and at home, entertainment and recreational activities. Folk games were formed and developed through the centuries, they are closely linked to local historical and meteorological conditions, basic religion, beliefs, main employment forms and adapted to annual traditional customs, family feasts and daily events. Over the time, ancient seasonal customs and rituals, performed to invoke for wellbeing at home, for health to family, fertility to livestock and fields transformed into cheerful form of amusement, into a game, i.e., these activities were performed with no serious intent. Latvian traditional games predominantly are activities with music or song accompaniment, i.e., dancing games, singing games, as well as activities for fun and different games and activities for testing the power and dexterity. The main criterion for division of games is by their origin (Latvian or borrowed) and characteristic feature to determine the game to be of Latvian origin is whether it is accompanied by singing. We would like to introduce readers with Latvian traditional games at the celebration seasonal events and family feasts and to point their relation to the Latvian folk songs in this article.

Atslēgas vārdi: *Latviskās tradīcijas, folkloras, tautas rotaļas*

Key words: *Latvian traditions, folklore, folk games*

Ievads

Dieva dēli, Saules meitas

Rotaļām spēlējās;

Rotaļām spēlējās

Pa rociņu rociņām (LD)

Tradīcija jau vēsturiski bijusi viena no folkloras izpratnes pamatakmeņiem: lai kaut kas tiktu atzīts par folkloru, tam jābūt tradicionālam, jāparādās vairāk nekā vienā variantā un jābūt noturīgam laikā. Vēl viens jēdziens, kas pēc daudzu folkloristu domām, izsaka nozares būtību, ir radošums (Bula, 2011). Tradicionālās kultūras jēdziena nozīmes pamatā ir UNESCO 1989.gada 15.novembra Ieteikumā lietotā folkloras/tradicionālās kultūras definīcija: Folkloras (jeb tradicionālā un tautas kultūra) ir kādas kultūras kopienas daiļrades kopums, kam pamatā ir tradīcijas un ko pauž grupa vai atsevišķas personas, un kas atzīta par kopienas gaidu atspulgu, ciktāl tā atspoguļo tās kultūras un sociālo identitāti; folkloras standarti un vērtības tiek nodoti mutiski, ar atdarināšanas palīdzību vai citādā veidā. Folkloras veidi cita starpā ietver valodu, literatūru, mūziku, dejas, rotaļas, mitoloģiju, rituālus, paražas, amatniecību, arhitektūru un citus mākslas veidus (*Ieteikums*, 1989). 2006.gadā Latvija pievienojās UNESCO Konvencijai par nemateriālo kultūras mantojumu, un paralēli tradicionālās kultūras un folkloras jēdzienam tiek lietots nemateriālā kultūras mantojuma jēdziens,

kas īpaši uzsver prasmes un iemaņas, kas mantojamas tiešā saziņā ar tiem, kas zina un prot. Saskaņā ar Konvenciju "nemateriālais kultūras mantojums" nozīmē paražas, spēles un mutvārdu izpausmes formas, zināšanas un prasmes, kā arī ar tiem saistītus instrumentus, priekšmetus, artefaktus un kultūrtelpas, ko kopienas, grupas un dažos gadījumos - atsevišķi indivīdi atzīst par sava kultūras mantojuma daļu (Convention, 2003). Folkloras perioda kultūra tiek saukta par tradicionālo kultūru (lat. *Traditio* – nodošana tālāk), tajā visas cilvēka darbības jomas balstītas uz iepriekšējo pieredzi, uz tradīciju. Pilnvērtīga ir tikai tāda rīcība, kas atbilst tam, kā rīkojušās iepriekšējās paaudzes. Tādējādi – folklorā jau pašos pamatos, saistībā ar maģiju, ir vērsta uz atkārtošanos. Folkloras perioda kultūrā nozīmīgs ir nevis vienreizējs notikums, bet gan nemainīgais – kārtība. Arī laika izjūta tajā pakļauta atkārtotā ritmam, vispirms jau tāpēc, ka cilvēka dzīve šai laikā bija atkarīga no dabas ritmiem, kas vienmēr notiek pa apli. Laika tecējums cilvēka apziņā atspoguļojas caur divējādiem ritmiem: apļveida jeb ciklisko laiku (diennakts un gadalaiku mija dabā; tas ir atkārtotā ritms bez attīstības) un taisnvirziena laiku (cilvēka dzīve, kurā katram notikumam ir vienreizējā, neatgriezeniskā raksturs; tas ir pārveidošanās, attīstības ritms) (Bula, Rudzīte, 1993).

Raksta **mērķis** - izpētīt rotaļu vēsturisko attīstību saistībā ar latviešu tautas tradīcijām un noskaidrot latviešu gadskārtu un godu tradicionālās rotaļas. **Pētījuma bāze un metodes:** 19.gadsimta beigās, 20.gadsimta sākumā, kā arī vēlākajos gados Latvijā izdotās zinātniskās un metodiskās literatūras analīze par šo laika posmu.

Rezultāti

Ilgus gadsimtus latviešu folkloras sacerējumi glabājušies tautas atmiņā. Neuzrakstītie sacerējumi gājuši no mutes mutē, no paaudzes uz paaudzi. Līdz 19.– 20.gadsimtu mijai bērniem un mazzērnēm tāda ģimenes *elektroniskā atmiņa* bija vecmāmiņa, no viņas dainu fonda ik brīdi dzimtas dainotāji varēja izvilināt sev vajadzīgo dziedamo un teicamo (Ziedonis, 1987). Tā kā folklorā *glabājusies* neuzrakstīta un vārdos pārgājusi no paaudzes un paaudzi, tad tās sacerējumu autori vairs nav zināmi. Bez tam ilgu gadsimtu attīstībā, folkloru stāstot un izpildot, tā pārveidojas, jo katrs stāstītājs vai izpildītājs tajā ieliek kaut ko no savām domām un izjūtām. Latviešu tautas folkloras lielākā daļa ir tautas dziesmas (Vīksna, 2014). Visumā mūsu tautas dziesmas ir latviešu tautas vēsturiskās pagātnes, materiālās un garīgās kultūras liecinieces. Pirmās ziņas par latviešu folkloru atrodamas hronikās, sākot jau ar 12.gadsimtu, kā arī vēlāku laiku ceļotāju aprakstos, baznīcu vizitāciju protokolos, vārdnīcās, dažāda rakstura filoloģiskos un historiogrāfiskos sacerējumos. Otrs latviešu mitoloģisko priekšstatu struktūras izpētes avots ir folkloras dažādie žanri, no kuriem realitātei atbilstošākas ziņas sniedz tautasdziesmas (Kokare, 1992). Tautasdziesmai praktiski nav viena galīgā veida, tai jaunrades ziņā nav neaizskaramības, tā pakļauta atkārtotai jaunradei, un tas nav nekas slikts. Tik ilgi, kamēr tautasdziesma dzīvo tautā, tai var būt jauni varianti, var rasties jaunas kombinācijas utt. (Stradiņš, 1987). Tautas dziesmas atspoguļo visu cilvēka mūža gājumu, tajā skaitā arī rotaļāšanos un rotaļas. “Eiropā grūti atrast tautu un zemi, kas ar tādām tiesībām būtu dēvējama par dziedātāju tautu un dziesmu zemi” - pie tāda secinājuma 19.gadsimtā nonāca vācu kultūrvēsturnieks Johans Georgs Kols (*Kohl, 1808-1878*). Svētku gadījumos latvieši brīvi improvizē dziesmas, tāpat attiecīgās situācijās veidojas sakāmvārdi, dzīvo mīklu minēšanas tradīcija. Otrkārt, tautas literatūra ir bagāta un daudzveidīga saturā, tēmās un izteiksmes formās (Ambainis, 1989). Tautas dziesmas nepieciešams apzināt, jo tās ir “tautas arhīvs, kur izteikta visa viņu zinātne, reliģija, dvēseles rosība, seni notikumi, dzīves prieki un ciešanas” uzskatīja vācu dzejnieks, teologs un filozofs J.G.Herders. Līdz pamattēzei – tautas vēsture meklējama tautas daiļradē - nonāca apgaismības laika domātājs, rakstnieks un publicists Garlībs Merķelis. Pirmoreiz tautas dziesmas jēdzienu lietoja G.F.Stenders, A.Hupelis, J.G.Herders, minot šīs dziesmas kā “*latviešu dainas*” (Ambainis, 1989), savukārt folkloriste I.Reizniece apgalvo, ka ideju par *dainām* no lietuviešiem aizņēmis K.Barona līdzgaitnieks, izdevējs

H.Visendorfs (Reizniece, 2006). Kopš 16.gadsimta saglabājušās hronista Baltasara Rusova (1542–1602) Livonijas hronikā rakstītās liecības par dančošanu, lēkāšanu un dūdu spēlēšanu. Par pirmo vai vienu no pirmajiem latviešu valodā izdoto rotaļu krājumu var uzskatīt vācu valodnieka un mācītāja Latvijā G.F.Stendera *Ziņģu lustes* (1789), kur sadaļā *Danču lustes* ietvertas viņa paša sacerētas ziņģes un rotaļas, bet melodijas ņemtas no vācu rotaļu dziesmām un ziņģēm, lai rādītu latviešu tautai, kā vajag priecāties (*Latviešu etnogrāfija*, 1969). Par latviešu tautas dziesmu vākšanas sākumu tiek uzskatīts 1777.gads, kad ar vācu literātu Herderu sākās jauna pozitīva attieksme pret latviešu tautas dziesmas saturu un formas īpatnībām, sociālo lomu un funkcijām, jauna izpratne par folkloru kā kultūras un sociālās attīstības faktoru. Līdz „Latvju dainu” iznākšanai dažus folkloras paraugus bija publicējuši vācu mācītāji un pētnieki, bija izdoti pieci vācu mācītāju un pieci pašu latviešu sakārtoti tautasdziesmu krājumi (Vīksna, 2002). 19.gadsimtā latviešu folklorists, rakstnieks un publicists, viens no jaunlatviešu kustības pārstāvjiem, pazīstams arī kā *Dainu Tēvs*, Krišjānis Barons konsekventi realizēja savu pamatdomu par tautas dzejas nesaraujamo saistību ar tautas dzīvi. “Mūsu tautas dziesmas ir pa lielākai daļai mantojums no sirmas neatminamas senatnes. Muti no mutēm, no auguma uz augumu pāriedamas, tās uzglabājušās tautas atmiņā līdz mūsu dienām... Tautas dziesmas allaž zīmējas uz kaut kādu momentu cilvēka mūža gaitā vai ļaužu savstarpējā sadzīvē, uz cilvēka darbiem, uz viņa vaļas brīžiem” (Barons, 1894, 1985). Līdz pat 19.gadsimta beigām tautas masās aktīvi turpināja dzīvot gandrīz visi tradicionālās kultūras žanri. Mutvārdu daiļrade bija galvenais faktors idejisko, ētisko un estētisko uzskatu veidošanā un izpausmē. Rakstītā literatūra vēl nespēja sacensties ar folkloru ne satura bagātības, ne mākslinieciskās izteiksmes spēka ziņā. 19.gadsimta otrajā pusē sākās latviešu folkloras vākšana un publicēšana, mēģinājumi to apcerēt un pētīt (Grīns, Grīna, 1992). Pirmā latviešu tautas atmoda, tautas pašapzināšanās 19.gadsimta otrajā pusē saistīta ar lielu aktivitāti tautas garamantu vākšanā. Jauna laikmeta iezvanītāji bija jaunlatvieši, kā pirmie Krišjānis Valdemārs, Juris Alunāns, Krišjānis Barons, Fricis Brīvzemnieks – katrs ar savu sūtību un uzdevumu. Šīs kustības vainagojums bija Krišjāņa Barona „Latvju dainas”, un Jurjāņu Andreja „Latviešu tautas mūzikas materiāli” (abi darbi sākuši iznākt 1894.gadā), kā arī Anša Lerha-Puškaiša „Latviešu tautas teikas un pasakas” (Vīksna, 2002; Ambainis, 1989). Andrejs Jurjāns 19.gadsimta beigās un 20.gadsimta sākumā apkopoja un publicēja visu apzināto mūzikas materiālu Latvijā. 1894.gadā Rīgā nāca klajā “Līgotnes, Jāņa jeb Līgo meldijas, Jurjāņu Andreja izpētītas” ar 187 melodiju variantiem, kas sakārtoti 74 grupās. “Līgotnēm sekoja otrā daļa (1903), kurā 259 melodijas un to varianti grupēti piecās nodalās (rudens, ziemas, pavasara laikmetu dziesmas, ganu dziesmas un šūpuļa un bērnu dziesmas) un trešā daļa (1907), kas aptver vairāk nekā 200 apdziedāšanās dziesmu melodiju. Jurjāņa publikācijas ceturrtā daļa “Rotaļu un dziedamo deju meldijas” (1912) satur ap 80 rotaļu un deju dziesmu līdz ar rotaļu aprakstiem, kā arī dažas senajiem mūzikas instrumentiem sacerētas melodijas (Jurjāns, 1912). 19.gadsimta beigās, 20.gadsimta sākumā tika izdotas latviešu autoru (Lapas Mārtiņš (Rūjenietis), 1886, 1900; Kļavinš 1877; Sams, 1890; Prindulis, 1913; Bernsons, 1921; Jurjāns, A., 1921; Dzintars, 1922; Rudzītis, 1922; Jurjāns, P., 1923 *vai* 1924; Ķirkums, 1925, 1937; Šēnfelde, 1922, 1932; Laiviņa, 1922; Fiziskās audzināšanas skolotāju vasaras kursu konspekti, 1927 (Sūna, 1966); Melnalksnis, Martinovskis, 1931; Aivars, 1937; Ošs, Rinks, Slavietis 1937, Briedis, 1938) un arī no citām valodām tulkotās rotaļu grāmatas (Gilkrafts, tulk. Vērzemnieks, 1936; Tulīns, tulk. Elksnis, 1937). Pārsvārā rotaļu krājumi bija domāti izklaidei, viesībām un pasākumiem, liela daļa no rotaļām bija dziedamas. Tika izdotas arī pirmās grāmatas skolai un jaunatnei, kārtojot rotaļas *pēc auguma pakāpēm* jeb vecuma principa, kā arī brīvdabas (lauka) un istabas (telpu) rotaļās. 19.gadsimtā un 20.gadsimta sākumā rotaļās ļoti izplatīta bija ķīlu došana un izpirkšana, izdotajos rotaļu krājumos bieži vien bija atsevišķa nodaļa, kas veltīta ķīlu izspriešanai, un tā saglabāta arī vēlāk pārpublicētajos izdevumos (Lapa, 1886, 1900; Prindulis, 1913; Aivars 1937, 2007; Muktupāvels, 1989; Opincāne, 2000; Porziņģe, 2007; Māldere, 2012). Autoriem bija svarīgi, lai rotaļas būtu latviskas, tāpēc pārsvārā tās iedalīja latviskās un no citām tautām aizgūtās, un par galveno latviskuma rādītāju tika uzskatīta dziedāšana (Ošs, 1937, 1993). Kopumā vārds *rotaļa* minētajā laika posmā ietvēra trīs jomas: izklaide, fiziskās aktivitātes, dejas (Tihovska, 2016).

Latviešu gadskārtu ieražas nepārprotami iekļaujas gada dabiskajā ritējumā. Gadskārtā apzīmē saules gada sevišķu notikumu secību, kas ar nemainīgu noteiktību atkārtojas katru gadu. Ar Saules stāvokli debess lokā jeb saulgriežiem saistīti četri svētki: ziemas saulgrieži, kad diena visīsākā un nakts visgarākā, pavasara un rudens saulgrieži, kad diena un nakts ir vienādā garumā, un vasaras saulgrieži, kad nakts visīsākā un diena visgarākā. Savukārt katrs ceturksnis, sadalīts uz pusēm, arī sakrīt ar zīmīgām pārmaiņām dabā. Tādējādi viena gada laikā zemes ritējumā ap Sauli izceļas astoņi pieturas punkti, ko latvieši apzīmē ar gadskārtas svinamām dienām, tās ir: Meteņi, Lieldienas, Ūsiņi, Jāņi, Māras, Miķeļi, Mārtiņi un Ziemsvētki (Līdeks, 1940, 1991; Karaša, 1991; Bula, 1993). Svētki – tie mūsu senčiem nebija vienkārši no darba brīvas dienas, tas bija stingri nosacīts rituāls, bagāts ar mitoloģisko priekšstatu reliktiem, ar seniem maģiskiem elementiem. Bez tam pastāvēja vēl citas zīmīgas dienas: Apjumības, Laidene, Teņa, Sveču, Pelnu, Matīsa, Ģertrūdes, Pētera, Jēkaba, Annas, Labrenča, Bērtuļa, Katrīnas, Andreja, Barbaras, Niklāva un daudzas citas dienas, kurās bija noteikti stingri priekšraksti, kas jādara un ko nedrīkst darīt (Līdeks, 1940, 1991; Olupe, 1992; Mellēna u.c., 1993, 2004). Gadskārtu ieražās liela loma ir ļauno spēku atvairīšanas rītiem, bet vēl lielāka – pozitīvo spēku koncentrācijai un kāpināšanai ar vārdiem un darbiem, ar kulta un maģijas aktiem. Folkloriste Māra Vīksna uzskata, ka rotaļas varētu būt, cita starpā, atvasinātas no paražām, gadskārtu svētku izdarībām (2002). Senu gadskārtu ieražu rituālu sastāvdaļas, ar kurām cerēja iegūt labklājību mājām, veselību cilvēkiem, auglību lopiem un laukiem, laika gaitā pārtapa par jautras izklaides formu, spēli, t.i. tas netika darīts nopietni. Piemēram, ķekatās (budēļos, čigānos) iešanai, maskošānās tradīcijām, kas ilga no **Mārtiņiem** līdz pat **Meteņiem**, **Ziemassvētkos** bluķa vilkšanai un sadedzināšanai, bija maģisks, svētību nesošs spēks. Ķekatnieki, tērpušies maskās, lai ietekmētu auglības garus, gājuši no mājas uz māju, smīdinot un uzjautrinot ciema ļaudis, savās rituālajās dziesmās, dejās un rotaļās pauzdami labklājības vēlējumus. Kā improvizēts uzvedums norisinājās dažādas izdarības – apdziedāšanās, mūzikas instrumentu spēlēšana, dancošana, lēkšana, zīlēšana. Īpašā cieņā bija maģisko lēcienu dejas – deju solis, kas apvienots ar dziedāšanu: jo augstāk lec, jo augstāka augs labība un jo auglīgāka padosies raža. Lēcienu spēks attiecināms ne tikai uz augiem, bet arī uz cilvēkiem un dzīvniekiem. Labi pazīstama bija *Lāča dancināšana*. Sagaidot ķekatniekus, mājā valdīja viesmīlības likums (Līdeks, 1940, 1991; Olupe, 1992; Grīns, 1992; Māldere, 2012; Jansone, 2013). Arī literāts un folklorists Pēteris Birkerts 1937.gadā rakstīja, ka latviešiem bez nopietna praktiska un saimnieciska darba ir vēl citādas darbības. Tās ir dažādas rotaļu un izpriecas darbības, kā medības, dažādas jauniešu rotaļas, senāk *Lāču vadāšana* u.c. Ar laiku *ķekatas* pārtapa par jautras izklaides formu jeb spēli, par asprātīgu rotaļveida sadzīves parādību, laika kavēkli vienmuļajos rudens un ziemas mēnešos (Līdeks, 1940, 1991; Olupe, 1992). Izklaides funkcijai, nomācot ieražu funkciju, maskošānās ieguva izklaides, spēles un izrādes jēgu. Mūsdienās caur spēli atklājas daudzi tradicionālās kultūras fenomenī (Oļenkins, 2008). Budēļu rituālās darbības - iešana kūtī, druvā un dārzā ir pielīdzināma **Jāņu** bērnu lauku un dārzu aplīgošanai – abas darbības domātas auglības veicināšanai (Grīns, 1992). **Jāņi** jeb Vasaras saulgriežu svētki pie mums ir atnākuši no pirmskristīgā laikmeta un glabā Saules kulta tradīcijas. Vecākās liecības par Jāņu svinēšanu atrodamas 16.gadsimta beigās Baltasara Rusova hronikās (*Latviešu etnogrāfija*, 1969). Jāņi, arī Līgo svētki, bija dzīvības spēku apliecinājuma laiks, mūsu ne pārāk garās vasaras kulminācija, kad gada visīsākā nakts jāpavada nomodā līgojot, pavadot un sagaidot Sauli. Senči Līgo dienu, domājams, sauca par Zāļu jeb Ziedu dienu un nakti. Līgošana Jāņos bija auglības veicināšanas un nodrošināšanas rituāls, pats pamatu pamats senajai zemkopju kultūrai. Līdz Jāņiem bija jāpadara visi darbi mājās, sētā un tīrumā. Jāņubērni, par kuriem šajā vakarā tapa visi svinētāji, aplīgoja savas mājas Jāņus un saimniekus, apstaigāja kaimiņu mājas, piepūlcējoties arvien jauniem dalībniekiem, lasīja jāņuzāles, pina vainagus, ar tiem rotājās paši, rotāja ēkas. Līgošanas vietu centās izraudzīties augstākā kalna galā un lai tuvumā būtu kāds ozols. Ap ozolu Jāņu vakarā noteikti ejamas rotaļas, danči. Bet vissvarīgākie rituāli Jāņos saistās ar uguni, uguni centās pacelt pēc iespējas augstāk – cik tālu spīdēja uguns, tik tālu viss top auglīgs. Ap Jāņu ugunskuriem līgoja, dancoja, lēca un gāja rotaļās. Pusnaktī līgotāji *meklēja papardes ziedu* (Stalte, 1989; Olupe, 1992; Kleperis, 1993; Mellēna u.c., 2004, Reizniece, 2006; Māldere, 2012). Kaut gan literatūrā bieži

minēts, ka Jāņos *gāja rotaļās*, mūsdienās lielāko daļu minēto rotaļu vairs nezinām. Atpazīstamākā rotaļa, ko min visi augstākminētie autori, ir *Šurp, Jāņa bērni*. Jāņiem raksturīgās rotaļas apraksta H.Stalte (1989): *Jānīšami zelta josta, Din(m)daru, dan(m)daru ozoliņi, Jānis sēde kalniņā, Lielais Jānis, mazais Jānis, Es redzēju Jāņu nakti, Kas mirdzēja, kas spīdēja, Neguli, Saulīte*; V.Muktupāvels (1989) min rotaļas *Div' laiviņas peld pa jūru, Pinu, pinu sietu*; M.Mellēna (2004) - rotaļdejas *Mucenieks, Trīs riņķīši dundurs grieza, Jostas pīšana*, kas dažkārt pārtapusi par *Enģelīti, Oira*; zīlēšanu rotaļas veidā: iesegušies palagos, puīši ķēra meitas, citkārt arī otrādi, centās cits citu noķert un atminēt vai ļauties sevi noķert mīlamajam. Kuru meitu noķēra, tā drīz apprecēsies; Z.Mežale (2012) par izteiktu Jāņu rotaļu sauc *Salmu kūli* jeb *Cisu maisu*, ko tagad spēlējot ar slotas kātu, *Mirkšķināšanas spēli, Meklēt naudu, Noiet pa virvi*; J.Kleperis (1993) bez jau minētajām aprakstījis rotaļu *Zem ozola nesēdēj* un vairākus zīlēšanas veidus; Ē.Māldere (2012) - *Kur trejdeviņi līgotāji? S-s-s-s, odiņi, Pinu, pinu vainagu*, kas jau minēta ar līdzīgiem nosaukumiem, arī citur kā tipiskas Ziemassvētku rotaļas minētās *Gaismas kaza un vilks, Saule un Mēness, Diena un nakts*; I.Reizniece (2006) - *Jānīts sēž ozolā*. Daudzās spēlēs tika prasītas un izpirktas ķīlas, īpaši Jāņu vakarā. Daļēji ierāžu svētkiem pieskaitāms arī īpatnējais Rīgas ābolu tirgus, tā saucamais *Umurkumurs*. Laukumā tika ierakts augsts stabs, kura galā atradās ar augļiem, cepumiem, lentām un apģērba gabaliem izrotāts vainags un karogs. Stabs bija ieziests ar ziepēm, kam izdevās uzkāpt stabā un nonest lejā karogu un vainagu, dabūja šīs mantas un vēl īpašu godalgu (*Latviešu etnogrāfija*, 1969). **Ziemassvētki** latviešiem bija svarīgākie, liksmākie un bagātākie svētki, kurus svinēja vairākas dienas. Tie bijuši vienīgie svētki pēc nosaukuma, visas citas bija svinamās dienas, ko sauca par *laikiem*, vai ģimenes godi. Ziemassvētkos dziedāja melodiskas, skaļas, jautras dziesmas, ar raksturīgiem piegavilējumiem un izsaucienu refrēniem “kaladū” un to variācijām (Jansone, 2013). Ziemassvētki bija īstākais, rotaļām un dejām piemērotākais laiks visā gada laikā, nevieniem citiem svētkiem gadskārtā nav veltīts tik daudz rotaļu kā Ziemassvētkiem. Ziemassvētkos bija savas rituālās rotaļas, kuras vēlāk, zaudēdamas savu sākotnējo maģisko nozīmi, kļuva suverēnas, no Ziemassvētkiem neatkarīgas (Olupe, 1992; Reizniece, 2006). Ziemassvētkos izrādījās un apdziedājās, puīši apdziedāja meitas, meitas - puīšus. Spēlēja mūzikas instrumentus un dejoja, priecājās un gāja rotaļās, spēlēja spēles. Spēlējoties savāca no klātesošajiem ķīlas – vajadzīgas mantas, kas vēlāk bija jāizpērk, lēja laimes (Māldere, 2012). Saulgriežiem raksturīgā rotaļa *Saule un Mēness* simbolizē gaismas un tumsas cīņu un ir saglabājusī saules kulta atskaņas, kur galvenās personas ir Saule un Mēness kā kosmoloģiski objekti un mitoloģiskas būtnes, tāpēc to visvairāk *gāja* Ziemassvētkos un Jāņos. Ziemassvētkos, kas ir lūzuma punkts dabā, kad Saule iegriežas uz pavasari, *gāja* rotaļās *Neguli, saulīte, ābeļu dārzā, Gulēja saulīte, Kaza un vilks (Vilks un aita), Diena un nakts, Vanags un irbe* (arī kāzās), *Kur es savu avitiņu, Ganu es aitiņas, Cepu vilkam, Aitiņas, mājās! Bagātais un nabadziņš, Padoru īkolus, Vai, brūti, Vakar kaza velējās u.c.*, tādējādi mēģinot palīdzēt dabas ritmiem (Olupe, 1992; Mežale, 1992; Bula, 1993; Reizniece, 2006; Māldere, 2012, Rancāne u.c., 2014). Teksta variants rotaļā *Neguli, saulīte, ābeļu dārzā* sasaucas ar senajiem indoeiropiešu priekšstatiem par sauli kā zeltābolu vai ābeli ābeļdārzā (Olupe, 1992). Ne tikai **Ziemassvētkos**, bet arī citās ziemas svinamās dienās izpildīja rotaļdejas *Ak, žīds, Danco, lāci, Bērīts manis kumeliņš, Nāve, nāve, nāc jel drīz, Cūku deja, Krustainis*, ko dejoja arī kristībās un kāzās (Mellēna u.c., 2004). Spēlēja *Vistiņu ķeršanu (Putniņu ķeršana), Dievs un velns, Brāļošanos, Trijkāji apgāzt*, ir zināma rotaļa *Ej, pelīte zirņus zagt*, kuru ar rotāšanas un ligošanas piedziedājumiem spēlēja arī citos gadalaikos, sevišķi Jāņos. Pelei latviešu folklorā piedēvēts dvēseles simbols, kas veic starpnieka lomu starp šo un viņu sauli (Grīns, 1992; Māldere, 2012, Rancāne u.c., 2014). Tomēr visizplatītākā rotaļu dziesma Ziemassvētkos bija *Kaza un vilks*, pierakstīta daudzās melodijās un to variantos visā Latvijā. Rotaļas dalībnieki gāja aplī jeb dārziņā, kura vidū atradās meita (kaza), ārpusē puisis (vilks), kas lūkoja kazu noķert (Jansone, 2013). Krišjānis Barons “Latvju dainās” raksta: “Rotaļās iet visvairāk pa Ziemas svētkiem. Bet tas nav vienīgi noteiktais laiks rotaļšanai, rotaļājas arī citos svētkos un visādos godos, pat bērēs. Bērni, zināms, rotaļājas kuru katru izdevīgu brīdi, kad viņu vairāk kopā” (Barons, 1915). **Liieldienām** raksturīga rotaļa ir *Sietiņa dzīšana*, literatūrā tā aprakstīta vairākos variantos. Ap šo laiku *Sietiņš* pie mūsu debesīm tiešām pazūd uz dažiem

mēnešiem. Tādēļ aizdzīt *Sietiņu* nozīmē izteikt vēlmi aizdzīt ziemu un drīzāk sagaidīt pavasari. Šī paraža liek domāt, ka arī Zvaigžņu kalendāra atsevišķi elementi bijuši latviešiem pazīstami (Grāvītis, 1993). Senākā zināmā spēle bijusi *Ripas dzīšana*, ripa simbolizējusi sauli, pati spēle – saules uzvaru pār tumsu. Sākumā rituālā ripas dzīšana notikusi ap Lieldienām, bet vēlāk tā kļuva par brīvā laika pavadīšanas veidu un to spēlēja visu vasaru (Jansone, 2016). Latviešu dainās minēta rotaļas *Ripu sist* saistība ar Lieldienām (Spīcs, 1993).

Piecu brāļu māsa biju,
Piecas ripas pūriņā;
Kad atnāca Lieldieniņa,
Ar brāļiem ripojos (LD).

Folklorā rotaļa parādās jaunā veidolā – tās ir dažādas tradicionālas **izdarības**, kas arī tiek sauktas par rotaļām. Piemēram, **Liieldienām** raksturīga šūpošanās - tika uzskatīts, ka *Liieldienas šūpošanās* veicina auglības spēku: jo augstāk šūpojas, jo labāka raža; arī lai odi nekož un miegs nenāk. Ap šūpolēm Liieldienu laikā vienmēr pulcējās daudz ļaužu. Savu prieku par atnākošo pavasari, gaismas un dzīvības uzvaru pār tumsu un nāvi, viņi izteica Liieldienu norisēs. Tie savstarpēji apdziedājās, mainījās ar olām, spēlēja spēles. Notika sišanās ar olām, olu ripināšana – *Lunkošānās*, dažādi sacensību veidi - olu nešana, mešana, dancināšana; sacensību dejas *Olu krusts*, notika maģiskas un joku izdarības *Putnu dzīšana*, *Nažus dancināt*. Tika spēlētas tādas rotaļas kā *Ripu sišana jeb dzīšana*, *Cūciņas dzīšana* (*Ruksīšus sist*, *Kačkus sist*), *Si, si, sietiņ*, *Bagātais un nabadziņš*, *Sietiņos iešana* vairākos veidos (vēlāk zināma arī kā *Pakaļpāris laukā* (*Pēdējais pāris šķiras*), *Vistiņas ķert* (*Iet vistiņās*, *Aklās vistiņas*), *Iet putnos*, *Kam spārni, tas skrien* (*Visi putni laižas*), *Čī, čī, zīlīte*, *Dzērvēs*, *Balodītis*, *Šikutēni*, *šekutēni*, rotaļdejas *Nokul mani*, *māmuliņa*, *Šūpoj mani*, *māmuliņa*, *Tūdaliņ*, *tagadiņ*, *Juku, juku*, *sīki putni*, *Zīlīte*, *žubīte*, u.c. Tomēr īsta Liieldienu spēle esot vienīgi *Lunkošānās* (Muktupāvels, 1989; Olupe, 1992; Mellēna u.c., 2004; Reizniece, 2006; Rancāne u.c., 2016). Edīte Olupe citē Dāvi Ozoliņu apcerējumā “Svētku laiki māņticības atliekās”: “Par Liieldienām gan šūpojas, gan rotaļājas, gan dej. Vecu laiku dejas te mazāk atmiņā. Mazāk top diēts, bet par to vairāk spēlētas dažādas rotaļas.” (Olupe, 1992).

Karat, brāļi, šūpolītes
Ozoliņa kārtiņām:
Nāks māsiņa šūpoties
Visas trejas Liieldieniņas (LD).

Galvenais notikums **Meteņos** bija vizināšanās ar ragaviņām no kalna, lai augtu gari lini, vizināšanās ar ledū iesaldētu *riņa* ratu, *maskošānās* un *ķekatās iešana*, notika *Meteņa*, *lietuvēna dzīšana*, *Meteņu vizināšanās*, bērni vēla sniega bumbas, lai augtu lielas kāpostgalvas. Meteņos mēdza spēlēt *Rutkiņu rakšanu*, gāja rotaļās *Kur tad tu nu biji*, *āzīti manu*, *Āzīti, bucīti*, *kur liki bārdiņu*, *Sieviņa turēja kudlainu āzīti*, *Jēriņu deja*, *Saimnieces deja*, *Padejoji*, *saimeniece*, *Precinieki*, *Ķekatu lēkšana*, *Pankūkas*, *Liela skāde notikusi*, *Metieniņš*, *Meteņa skrējiens*, *Meteņa ķēde*. Metenī bez auglību veicinošas maģijas, kas saistās ar ļaunuma atvairīšanas rītiem un rūpēm par visas mājas iedzīvotāju kārtības un ritma nodrošināšanu, bija ļoti daudz dzirkstoša prieka, humora pilnu, ar izveicības un veiklības pārbaudi saistītu spēļu un lielīšanās. Veiklību un spēku pārbaudīja, velkoties ar pirkstiem, slotas kātu vai zirga apaušiem u.c., bet izveicību rādīja šādi: ar abām kājām uzlēca vai arī nostājās ar labo kāju uz mucas, tad ar labo roku saņēma kreiso kāju pie potītes, bet ar kreiso roku – labās auss līpiņu; tādā stāvoklī pieliecoties līdz zemei, bija jāsaņem zobos pudele un jāpacel. *Zaķa šaušanu*, kad, šūpojoties uz riepas, jāapgāž no salmiem veidots zaķis, apraksta O.Līdeks (1940, 1991). Izplatītākās *Meteņa izdarības* saistītas ar spēles elementa klātbūtni, vizināšanās un dejošanas norisēs parādās sacensību gars, bet *maskošānās reizē* un *Meteņa dzīšanā* – teatralizācijas elementi (Muktupāvels, 1989; Mellēna u.c., 1993; Olupe, 1992; Mellēna u.c., 2004; Reizniece, 2006; Mežale, 2012). **Pelnu dienas** raksturīgākā spēle bija *Pelnu sargāšana*, taču spēlēja arī daudzas citas spēles un gāja rotaļās: *Lec ellei pāri*, *vilka šautras*, *dūra susekli*, ko sauca arī par *Zaķīša duršanu*; puīši cīkstējās, vilkdamies pirkstiem u.tml. Pelnu dienas ieražas saistās ar pelniem, tos kaisīja uz lauka, uzlabojot zemi un veicinot labāku ražu. Bet bija arī izdarības, kas izraisīja vispārēju jautrību, - tā bija diezgan liela

māksla – otram nezinot un neredzot piekārt vai piespraust pelnu kulīti uz muguras. Pastāvējusi arī tāda ieraža: Pelnu dienā senlatvieši katru gadu skrējušies ar zirgiem: kas visus noskrējis, tam sprauduši puķes, kas palicis iepakālus, tam sprauduši pelnu kules (Līdeks, 1991; Olupe, 1992; Mellēna u.c., 2004). **Ūsiņi** jeb **Jurģi** iezīmēja pavasara beigas un vasaras sākumu. Tā bija pirmā ganu un pieguļas diena. Vīrieši jāja pieguļā un nakti pavadīja pie ugunskura, nododamies Ūsiņa daudzinašanai, dziedāšanai, dejošanai, rotaļām (Karaša, 1991). Ūsiņu dienai raksturīga *rumulēšanās*, *vilku mutes siešana* un rotaļas *Balteni mest (meklēt)*, *Gan, gan, zirdziņus*, *Jājam, jājam mēs ar zirgu*, *Kumeliņi, kumeliņi*, *Cūciņa diet gāja*, *Vilkties kokiem*, *Sist ķerbuli* (Olupe, 1992; Mellēna u.c., 2004). Bijusi arī šāda paraža: “Mielasta laikā saimniece lējusi alu no *Ūsiņa kannas* visiem pēc kārtas. Kurš izdzēra saimnieces doto alu, tam kā atbilde bija jāatveido kāda dzīvnieka balss. Ja dzērējs nozviedzās kā zirgs, tad saimniece viņu maigā balsī uzrunāja: *Suk, suk, zirdziņ!* Ja kāds blēja kā aita, tikpat mīļi uzrunāja: *Aitiņ, aitiņ!* Un tā joprojām, tikai jāklīdz katram savādāk, bet saimniece ik reizes tāpat atbildēja. To visu darīja tāpēc, lai saimniecībā ietu labi ar lopiem”. Autors noliedz, ka būtu spēlētas rotaļas - “tā kā naktī nekādas spēles un rotaļas nesanāk, tad pieguļnieku labākais draugs bija dziesma, kurā tie apdziedāja savus brašos palīgu zirgus.” Tika cepts īpašs Ūsiņa ēdiens *pantāgs*, pieguļā ņēma līdzi katram zirgam pa olai ziedojumam, ugunij ziedoja kādu drēbes gabaliņu, ko sauca par *lakstīgalas tiesu* (Vīpulis, 1993). Latgalē ganībās ganiem bija aizraujoša rotaļa par lāci. Viens nostājas četrkāpus, otrs uzmetas ar abām kājām viņa pār plecēm, bet ar rokām atbalstās pie viņa papēžiem. Tā viņi lēkšo apkārt, pametot te viens, te otrs kājas gaisā. Kad tika veiktas vairākas šādas figūras, skats patiešām bija saistošs, un tās tas arī saucās – lāčot (Krūskopa, 1998). Tādas pašas izdarības ar nosaukumu *Krupja lēkšana* minētas kā Lieldienu spēles (*Lieldienu spēles*, 2011). Pavasarim piedēvētas rotaļdejas *Cūkas driķos*, *Kaķīts kurmi dancināja*, *Pērkonītis*, minēta arī rotaļa *Kaķis un pele* (Olupe, 1992; Mellēna u.c., 2004). **Miķeļdiens** – ražas svētku laiks un tam atbilstošas rotaļas un izdarības – *Pļāvējs*, *Podu māte*, *Parād, brālīt*, *Kur tie tādi*, *Vārna, vārna*, *Kāļi, rutki*, *Burkāniņi, kāpostiņi*; *Umurkumurs* tāpat kā Jāņos, rotaļdejas *Mugurdancis*, *Sudmaliņas*, *Tūdaliņ tagadiņ* un citas. Miķeļdienas rotaļās izpaudās spēks un veiklība - puiši *vilcās pirkstos* un *elkoņos*, kas saucās *Iet krampjos*, spēlēja *Gaiļu cīņas*. Spēka pārbaudes veids bijis *Iet kaķu birzēs*, kurā puiši dižojās meitu priekšā, velkot viens otru pāri svītrai ar virves palīdzību. Pa veļu laiku, no Miķeļiem līdz Mārtiņiem vakaros minēja mīklas. Ar **Mārtiņdienu** sākās *maskošāns*, rotaļas – *Mārtiņa gailīši dancīti veda*, *Kur tu teci gailīti mans*, *Mārtiņ, uū*, *Nopirku āzīti, arī Saule un Mēness* u.c. (Mellēna u.c., 2004; Reizniece, 2006; Mežale, 2012). **Andreja diena** bija populāra savu daudzveidīgo zīlēšanas paņēmienu dēļ, Andrejdienā bija jāvēra *Mēmā putra* (Olupe, 1992). Citās zīmīgās dienās tika izpildītas dažādas maģiskas izdarības, rituāli kā rotaļas. Piemēram, **Māras dienā** notika *kukaiņu dzīšana*, **Ģertrūdes dienā** - *mušu dzīšana*, **Metņos** - *kurmju mīdīšana* jeb *dzīšana*, citos svētkos – vilku, putnu, čūsku *dzīšana* (Muktupāvels, 1989; Olupe, 1992). **Apjumībās** – labības novākšanas beigu etapā - tēlota *Jumja dzīšana*, *ķeršana*, kas vainagojās ar pēdējā labības kūļa vai linu saujas svinīgu sasiešanu, nopļaušanu vai savijumu vainagā. Šis auglības spēka simbols, attiecīgi noformēts un apdziedāts, nonāca saimnieka vai saimnieces rokās. Šajā dienā notika arī ar sieviešu matiem saistītas izdarības, kas liek domāt par senāku talkas nobeiguma rituālu, kurā kā druvu auglības mistērijas sastāvdaļa iekļāvies uzvedums rotaļas līmenī (Kokare, 1992). Svētkos un pasākumos, parasti tradicionālajos saulgriežos, kā arī vasarā ap Zāļu dienu, bija iecienīti dažādi spēkošanās veidi (laušanās, sišanās ar dūrēm, celšana, vilkšana u.c.) un izveicības pārbaudes (Jansone, 2016). Rudens otrajā pusē un garajos ziemas vakaros, kad bija padarīti lielākie lauku darbi un palika brīvāks laiks, īpaši sestdienu vakaros, pie skala uguns lielākajā dzīvojamā telpā, rijā vai pirtī uz **vakarēšanu** pulcējās pašu un kaimiņu māju ļaudis. Vakarējot sievietes strādāja dažādus rokdarbus, vīrieši gatavoja darba rīkus un saimniecības piederumus, vecākie ļaudis stāstīja senu laiku notikumus, pasakas un teikas, uzdeva minēt mīklas. Tika daudz dziedāts, izraisījās apdziedāšanās, jaunu dziesmu sacerēšana. Vakarēšanas bija dažādas: nopietnai strādāšanai; paklusa, nedaudz svinīga vakarēšana ar dažādiem stāstījumiem, apcerējumiem un dziesmām; vakarēšana ar rotaļām, dejām, jautrām izdarībām. Vakarēšana bija viens no spēcīgākajiem kultūras attīstību veicinātājiem faktoriem (Karaša, 1991; *Latviešu etnogrāfija*, 1969;

Mellēna u.c., 2004). Folklorists Jāzeps Rudzītis apraksta vairāku teicēju stāstīto par vakarēšanu: "...Vīrieši ņēma ermoņikas. Sākās spēlēšana, dancošana ...", "Mana tēva mājās ziemas vakaros stāstīja pasakas, minēja mīklas, dziedāja dziesmas, gāja rotaļās. Sievietes vērpja, vīrieši sagatavoja pinekļus, plēsa skalus", "Pasakas stāstīja vairāk ziemas vakaros... Es pats nebiju tādās reizēs, bet mani vecāki pārnākuši mājās, teica: "tur dikti skaistas pasakas stāstīja." (2006).

Sadzīves ieražas visspilgtāk koncentrējušās ap ievērojamākajiem notikumiem cilvēka dzīvē – bērna dzimšanu, jaunas ģimenes nodibināšanu un cilvēka nāvi, kuriem atbilda attiecīgie galvenie **mūža godi ģimenē**: kristības, vedības (kāzas jeb precības) un bedības (bēres). Ģimenes ieražu dziesmu melodikā ir daudz senas cilmes elementu (*Latviešu etnogrāfija*, 1969; Karaša, 1991, 2010).

Visas dienas man zināmas,
Trīs dieniņas nezināmas:
Dzimstamā, mirstamā,
Tautiņās ejamā (LD).

Kāzu dziesmām raksturīgs sevišķi teatrāli dramatisēts izpildījuma veids, tās dziedāja zināmā noteiktā darbībā un secībā, kā izveidojās kāzu jeb vedību spēle. Kāzu dziesmu cikls aptver dažādas liriskas dziesmas, humoristiskas jautras apdziedāšanās dziesmas un kāzu rotaļu un deju dziesmas (*Latviešu etnogrāfija*, 1969). Lapas Mārtiņš "Jautrajā kāziniekā" (1887), rakstīja, ka mūsu senčiem kāzu dziesmu krājums bijis milzīgi liels, viņi apdziedājuši jauno pāri un apdziedājušies paši savā starpā, "viņi rotaļājās, pie kam arī vecākie ļaudis ņēma dalību" (Vīksna, 1992). Kāzās puīši un meitas cits citu apdziedāja, reizēm rotaļas veidā, ar erotiska satura rotaļām un izdarībām, kā *Cīņa ap steberi, Rakt aku, Lūgt kāzās, Padot tālāk*, tādā veidā cenšoties nodrošināt auglību. *Cīņu ap steberi* aprakstījis arī K.Barons Latvju dainās (LD 28404; LD 28423). Steberē varam saskaņot fallā imitāciju, un nav šaubu, ka pati tradīcija ir saistīta ar auglības aktu (Līdeks, 1991). Ar auglības veicināšanu saistīta eglītes spraušana jumta čukurā, *trejdeksņu* un *eglišu* lietošana dejās un rotaļās. Latvju dainās pie *precību un kāzu dziesmām* ievietotas rotaļdziesmas *Pūt vējiņi, Līgo laiva uz ūdeņa, Rīga dimd, Teci, teci, kumeliņi*, bet *Tumša, tumša tā eglīte* gan pie *garajām, gan precību dziesmām*. Literatūrā minētas vēl citas ar precībām saistītas rotaļas: *Kas dārzā, Divi jauni puīšeļi, Jāt preciniekos, Bildināšana, Jumalā, Jumaleņa jeb precinieki, Ņemt draugu, Precēt mīlo meitu, Ai, lieli meži, Kumeliņi, kumeliņi, Precenieki, Preceniekos iet, Tumsa, tumsa, Apdziedāšanās rotaļa, Salmu kūlis (Cisu maiss), Neuzticīgais draugs, Kur tie tādi, Kur tu teci, zvejnieks* u.c. (Muktupāvels, 1989). H.Sūna (1966) uzskata, ka rotaļdziesmas *Kaut man būtu tā naudiņa* varianti sasaucas ar latvju dainās minēto precību dziesmu. Savukārt rotaļdziesma *Vēja lauza tā priedīte* esot sena latgaliešu kāzu dziesma, tāpat *Ar meitām dancot gāju*; suitu kāzu rotaļa esot *Tas vējiņš pūta*, kad darbībā jāattēlo dziesmas vārdi. Kāzu godību rotaļdejas ir *Bērīts manis kumeliņis, Pūt, pūt vējiņi, vakarēšanās to izpilda ar skopākām kustībām*. Literāts Ģ.Austrums apraksta vairākas kāzu paražas, viena no tām - kad kāzu viesībās kā uzjautrinātāji piedalījās *vakara gailis un vakara vista*, kas sēdēja uz krāsns un palaikam uzdziedāja *kikerīgi*. Jaunajam pārim un viesiem bija jāparāda sava veiklība *Krusta jeb Skalu dejā*. Kāzas tika svinētas vairākas dienas, no sākuma līdz beigām tās noritēja dziedāšanā, vienos priekos un jautrībā (1939, 1993). S.Cimermanis min 19.gadsimta sākuma kāzu aprakstos atrodamo rotaļīgu pēckāzu dienas izdarību *Līduma līšana*, kas notikusi Vidzemē (1993). **Kristības**. Divas trīs nedēļas pēc bērniņa dzimšanas rīkoja krustības, kuru laikā izpildīja rituālu – raksturīgu kūmu deju - *dancināja jeb dīdīja pādi*, dziedot un dejojot cilāja bērnu augšā lejā (rotaļdeja *Pādes dīdīšana*). *Dīdīšanai* vajadzēja būt reizē vieglai un brašai, raitai un neapreibinošai, plašai un sīkai, vēl ņemot vērā niansas, kas atkarīgas no bērna dzimuma un vēlamā rakstura. Tas tika darīts, lai bērns augtu veselīgs, daiļš, gudrs, tikumiski vērtīgs un veiksmīgs darba darītājs (Greble, 1973, 1993; Muktupāvels, 1989; Spičs, 1991; Karaša, 1991, 2010). Krustībās visiem bija jābūt priecīgiem, lai pādei būtu priecīga un laimīga dzīvošana. Jaunie dancoja *krūzu, caurlozu, apaļo, šatiņu* un citus dančus. Vecie labprāt mīlēja dancot jau minēto *Krusta danci*, ko izpildīja šādi: "nolika krustīm divus kokus, un pa tiem vecīši un vecītes izleca tik veikli, ka kājas pie kokiem nepieskāras" (Austrums, 1993). Saglabājušās ziņas par **bēru rituāla rotaļām** ar dziedāšanu un dejām, kas izpildītas vāķēšanā un bēru turpinājumā pēc mirušā

apbedīšanas. Senie latvieši nebaidījās no nāves, jo ticēja, ka miršana nav pazušana, bet pāreja no dzīves šai saulē uz dzīvi viņā saulē, taču viņi ievēroja ļoti daudzus īpašus rituālus (Austrums, 1993; Grīns, 1983, 1991, 1992). Mājas ļaudis, tuvākie radi un kaimiņi sapulcējušies pie nelaiķa šķirsta un nakti pavadījuši nomodā pie tā. Vāku laikā dedzinātas sveces, skaitīti pātari, dziedātas bērū dziesmas un dažkārt ietas rotaļas /pēc A.Jurjāna/. Daļa vāku rotaļu neatšķiras no citām rotaļām *Iet žužos, Lielkungs un Lielmāte, Saule un Mēness* (Muktupāvels, 1989). H.Sūna (1966) min, ka A.Jurjāns par bērū rotaļu nosaucis *Neguli saulīte*, šo pašu rotaļu ar līdzīgu nosaukumu (*Mēness dzen saulīti*) kā bērū rotaļu dziesmu min arī muzikologs M.Goldins (1967). Balstoties uz K.Baronu, A.Jurjānu un E.Siliņu, H.Sūna (1966) par bērū rotaļām nosaucis *Ko mēs labu stādīsim, Es ar savu cisu maisu, Zvejnieks amats, Sieviņ brauca mežā*, - taču tās spēlēja arī citos sarīkojumos, pat kāzās. Daudzās rotaļās galvenais motīvs bija kāda rotaļnieka notveršana un izstumšana no pārējo pulka; tas simboliski nozīmē aizstāt mirušo (Muktupāvels, 1989). Savukārt daudzās galvenais motīvs bija kāda rotaļnieka notveršana un izstumšana no pārējo pulka; tas simboliski nozīmē aizstāt mirušo (Muktupāvels, 1989). Bērū rotaļā, ko sauca par *Malšanu*, dalībnieki ap galdu sēdot, dziedāja bērū dziesmas un ripināja tukšu pudeli, cenšoties to saplēst. Par trauku sišanas ieražas rituāla raksturu un vecumu liecina trauku lauskas, kas atrastas arheoloģiskajos izrakumos kapu vietās visā Latvijā. Senajā izpildījumā vāķēšanas deļa noritējusi lokā ap mirušo. *Pēdu izmīšanas* dejai, kuru deļo, lai mazinātu palicēju bēdas par zaudēto ģimenes locekli, raksturīgs dalībnieku izvietojums divos apļos, simbolizējot mūžu, kas dzīvojams divās saulēs. Ticēja, ka "mirušais sagaida, ka viņu pieminēdami, palicēji pēdējo godu *kupli, jo kupli novadīs*: ar ēšanu, dzeršanu, dziedāšanu, pat deļošānu un rotaļām". Gados jauniem neprecētiem mirējiem pēc pusnakts veļu valstī *dzerot* kāzas, tāpēc arī pakakaļpalicējiem esot jāprieceļas un notikusi svinēšana ar deļošānu (9.gs., 13.gs, 18.gs. ziņas). Noprotams, ka bērū rotaļas varēja būt arī *Neguli, saulīte, ābeļu dārzā, Vai, brūti, vai brūti, Lācītis, Brūtiite mirst, Mīļais draugs, arī Cisu maiss*. Seno laiku vāķēšanai esot vērojamas visas cilvēka mūža godu pazīmes – dzimtas sapulcēšanās, mielasts, dziedāšana, deļošāna, kā arī izdarības, kurās velis bija mūža svinību dalībnieks un goda viesis (Barons, 1894; Grīns, 1983, 1991, 1992; Muktupāvels, 1989; Olupe, 1992).

Iebrauca Saulīte Ābeļu dārzā,
Deviņi ratiņi, Simts kumeliņu.
Neguli, Saulīte, Ābeļu dārzā,
Tur tevi ziediņi Apbirdinās (LD).

Īpašu, tikai vieniem svētkiem raksturīgu rotaļu nav daudz. Bieži gadās, ka autori vienu un to pašu rotaļu nosauc kā dažādiem svētkiem piederīgu, arī gadskārtu rotaļas varēja spēlēt jebkuros saulgriežos. Ikvienā svētku reizē, neatkarīgi no gadalaika un svētku rakstura, *gāja rotaļās* un spēlēja spēles (Olupe, 1992). Piemēram, rotaļa *Es ar savu cisu maisu* tika ieta bērēs, kad dedzinājuši mirušo cisas, vasaras saulgriežos tā izpildīta ap ugunskuru, ieta vakarēšanu un rotaļu vakaros, kāzās, arī Mārtiņos. *Sudmaliņas (Patais' manim bāleliņi)* deļotas gan Jāņos ap ugunskuru, gan rotaļu vakaros, gan vēlāk ballēs. Rotaļu *Kumeliņi, kumeliņi* gāja gan ziemas un vasaras saulgriežos, gan kristībās, kāzās un bērēs, gan arī applāvībās, mēslu un kulšanas talkās u.c. gadījumos, kad vienkopus pulcējas daudz ļaužu. Rotaļa *Kur tu teci, gailīti*, esot viena no visvairāk deļotajām vakarēšanu un rotaļu vakaros; gandrīz katrā danču vakarā deļota *Māte teica Jancītim* (Sūna, 1966). Daļa rotaļu - gan deļojamo, gan bez deļošānas - saistās ne tikai ar svētkiem, bet ar darāmajiem darbiem, ražas novākšanu, dabu, māti, kokiem, bitēm, putniem, zvēriem, mitoloģiskiem tēliem; tās varēja spēlēt jebkurā piemērotā brīdī: *Amatnieki, Iet kurpniekos, Pinu vīzes, Sijā auzas, tautu meita, Sprēdaļa, Audējs un atspole, Skroderīši, vēverīši, Amatnieki, Sudmaliņas, Sist spriguli, Dzirnava, Vērpēja, Mugurdancis, Dālder, dālder, Pļaut sienu, Sietiņi, Jūra, Maza, maza tā muižiņa, Trejdeviņi, Caur sidraba birzi gāju, Šūpo mani, māmuliņa, Nokul mani, māmuliņa, Brālis un māsa, Kas dārzā, Ābelīte, Kupla liepa, Beķercepti kliņģerīši, cielaviņa, Putni lido, Vistiņas ķert, Kur tu skriesi, vanadziņi, Lācītis kāpa ozolā, Lācis bišu dārzā, Dzērvēs, Knābt bites, Krauklīts sēž ozolā, Krupju deļa, Pirtiņa deg, Dzeltens manis kumeliņis, Ganīt kumeļus, Vēžu deļa, Kur tad tu nu biji, Kaķis un pele, Zaķis un lapsa, Klibā lapsa, Lapsas aste, Iet seskos, Ragi, ragi, Aklais vērsis, Gaiļu cīņa, Ragana, Velns, Melnais*

vīrs, Aklo skrējiens, Brāļošanās, Kripata, krapata, marš, Iet krampjos, arī Sunīši, Muktiņi uz atsiti, Kurš lēnāk iet, tas tālāk tiek, Augstāk par zemi, Pakaļpāris, Krāsas, Paslēpes, Sālsstabi un ļoti daudzas citas (Barons, 1894; Greble, 1973, 1993; Muktupāvels, 1989; Mellēna, 2004, Reizniece, 2006; Mežale, 2012). Daudzas no rotaļām sastopamas vairākos variantos, pierakstītos dažādās vietās. H.Sūna (1966) rakstīja, ka viena no raksturīgākajām latviešu tautas horeogrāfijas pazīmēm ir variēšanas spēja. Izplatītākajām rotaļām, rotaļdejām un dejām sastopami pat vairāk nekā 100 variantu. Šo variantu vidū sastopamas ļoti primitīvas, senas, kā arī visai sarežģītas jaunlaiku norises. Visvecākās rotaļas un dejas bija ar rituālu nozīmi, kā līdzeklis cilvēkam savā cīņā par eksistenci un ikdienu, lai piedzīvotu svētību, ražīgumu, lauku un lopu auglību, ko izpildīja kulta vietās – zem svētkokiem, ap lieliem akmeņiem utt. (Sūna, 1966; *Latviešu etnogrāfija*, 1969, Šmita-Kalēja, 1985).

Diskusija

Kaut arī gadsimtu gaitā tautas atmiņā glabātais saug ar vēlāka laika notikumiem, tiek apvīts jauniem motīviem, tomēr reālais, īstais notikumu kodols tautas daiļradē saglabājas (Ancelāne, 1994). Folkloras pētnieks un etnomuzikologs Valdis Muktupāvels sarunā ar Zaigu Kiperi intervijā laikrakstam “Zinātnes Vēstnesis” (2013) atzīst, ka Latvija “ir savā ziņā apbrīnojama vieta, kur dažādu vēsturisko, dabas un psiholoģisko iemeslu pēc tradicionālā kultūra vēl XX gadsimtā ir bijusi aktuāla. Senā zemnieku folklorā, gadskārtas ar saviem svētkiem ir piekoptas pat dažus gadsimtus vēlāk nekā vidēji tas bijis Rietumeiropā”. Viņš uzskata, ka kultūras daudzveidība ir vērtība, kas nevis neļaus latviešiem attīstīties, bet var dot atspēriena punktu, lai latviešu kultūrā izveidotos kaut kas tāds, kā nav citās kultūrās. Un tas var būt paraugs citiem. Gribētos minēt citātu no latviešu dzejnieces Māras Zālītes uzstāšanās Latviešu biedrības namā Valsts valodas komisijas rīkotajā konferencē - sabiedriskajā diskusijā “Latviešu valoda — nākotnes valoda”: *Jāsargā pasaule no kultūras vienveidības* (Krauja, 2003). Un to mēs varam darīt arī caur savām latviešu tradicionālajām rotaļām. Tāpat kā akadēmiķa Jāņa Stradiņa teiktos vārdus par tautasdziesmām – *Kamēr tautasdziesma dzīvo tautā, tai var būt jauni varianti, var rasties jaunas kombinācijas*, mēs gribētu attiecināt arī uz rotaļām. Šo pašu domu uzsver arī folkloriste Ilga Reizniece: *Kas dzīvo, tas mainās*, - tā bijis vienmēr, un īpaši tas attiecas uz rotaļām, kuru kodolā var sajūst kādreizējo, ļoti seno rituālo slāni. Ja mēs tradicionālo kultūru uztveram kā dzīves sastāvdaļu, folklorā ir tas, ko var katrs, bez īpašas iepriekšgatavošanās (Reizniece, 2006).

Secinājumi

Latviešu tradicionālās rotaļas ir būtisks Latvijas vēstures, kultūras un sociālais mantojums. Tās sakņojas tautas folklorā. Rotaļās, tāpat kā folklorā kopumā, atspoguļojas tautas valoda, mūzika, dejas, mitoloģija, rituāli, paražas, ikdienā veicamie lauku un mājas darbi, izklaides un atpūtas brīžu paradumi.

Tautas rotaļas veidojās un attīstījās daudzu gadsimtu garumā, tās ir cieši saistītas ar vietējiem vēsturiskajiem un klimatiskajiem apstākļiem, pamata reliģiju, ticējumiem, galvenajiem nodarbošanās veidiem, *pieskaņojušās* gadskārtu un ieražu svētku, ģimenes gožu un ikdienas pasākumu norisēm. Visvecākās rotaļas un dejas bija ar rituālu nozīmi, kā līdzeklis cilvēkam savā cīņā par eksistenci un ikdienu, lai piedzīvotu svētību, ražīgumu, lauku un lopu auglību, ko izpildīja noteiktā laikā vai vietās. Gadskārtu ieražās liela loma ir ļauno spēku atvairīšanas rītiem, bet vēl lielāka – pozitīvo spēku koncentrācijai un kāpināšanai ar vārdiem un darbiem, ar kulta un maģijas aktiem. Senu gadskārtu ieražu rituālu sastāvdaļas, ar kurām cerēja iegūt labklājību mājām, veselību cilvēkiem, auglību lopiem un laukiem, laika gaitā pārtapa par jaunas izklaides formu - spēli, t.i. tas netika darīts nopietni.

Latviešu tradicionālās rotaļas pārsvarā ir rotaļas mūzikas vai dziesmu pavadījumā - rotaļdejas un rotaļdziesmas, kā arī izpriecu, spēka un veiklības pārbaudes rotaļas un izdarības.

Literatūra

1. Aivars, J. (1932, 2007). Spēles un rotaļas viesībās un pasākumos. Rīga: Antēra, 85 lpp.
2. Ambainis, O. (1989). Latvijas folkloristikas vēsture. Rīga: Zinātne, 128 lpp.
3. Ancelāne, A. (1994). Sen to Rīgu daudzinaja. Rīga latviešu tautas daiļradē. Rīga: Zvaigzne, 218 lpp.
4. Austrums, Ģ. (1939; 1993). Tautas senās godu un audzināšanas tradīcijas. Rīga: Zinātne, 159 lpp.
5. Barons, K., Visendorfs, H. (1894); Latvju dainas 5.sēj. Jelgava: H.I.Draņņ-Dravnieka generālkomisijā, 812 lpp. + pielikumi. (1915, Petrograda, pārzdots 1985, Rīga: Liesma). Skatīts 11.01.2017. Pieejams http://gramatas.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:/g_001_0303029221|page:9|issueType:B
6. Birkerts, P. (1937). Latvju tautas dzīves gudrība. Pēc sakāmvārdiem, parunām un citiem folkloras materiāliem. J.Grīnberga izdevniecība, I d. 346 lpp., II d. 314 lpp.
7. Briedis, V. (1938). 50 rotaļas bērniem brīvā dabā un telpā. Rīga: Gaisma, 47 lpp.
8. Bula, D., Rudzīte, A. (1993). Ceļavārdi. No: Latviešu tautas dzīvesziņa 5, Gadskārta. Sast. O.T.Auns. Rīga: Zvaigzne, 3.-6.lpp.
9. Bula, D. (2011). Mūdienu folkloristikas paradigmas maiņa. LU Literatūras, Folkloras un mākslas institūts, Rīga, Zinātne, 318 lpp.
10. Cimermanis, S. (1993). Par grāmatu Tautas senās godu un audzināšanas tradīcijas. Rīga: Zinātne, 148 – 158 lpp. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003). Skatīts 11.02.2016, pieejams http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17716&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
11. Dainuskapis. Skatīts 2016, 2017, Pieejams <http://www.dainuskapis.lv/>
12. Dzintars, A. (1922). Jaunās rotaļas ar dziedāšanu skolai un jaunatnei. Rīga, Apgādniecība Saule, 40 lpp.
13. Goldins, M. (1967). Latviešu tautas deju melodijas. Rīga, Liesma, 143 lpp.
14. Grāvītis, V. (1993). Senais laika iedalījums. No: Latviešu tautas dzīvesziņa 5, Gadskārta. Sast. O.T.Auns. Rīga: Zvaigzne, 9.-17.lpp.
15. Greble, V. (1973, 1993). Latviešu bērnu folkloras. Rīga: Zinātne, 232 lpp.; Jumava, 285 lpp.
16. Grīns, M., Grīna, M. (1983, 1987, 1992). Latviešu gads, gadskārta un godi. The ancient Latvian time-reckoning system, festivals and celebrations. Chicago: Amerikas latviešu Apvienības Latviešu institūts, 172 lpp.; 435 lpp.; Rīga: Everest, 452 lpp.
17. Grīns, M., Grīna, M. (1991). Latviešu mūža un aizmūža izpratne. No: Latviešu tautas dzīvesziņa 3, Godi. Rīga, Zvaigzne, 96 - 111 lpp.
18. *Ieteikums par tradicionālās kultūras un folkloras saglabāšanu* 1989.gada 15.novembrī. Skatīts 18.11.2016. Pieejams <https://www.google.lv/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&esps=2&ie=UTF-8#q=ieteikums+par+tradicional%C4%81%C4%81s+kult%C5%ABras+un+folkloras+saglab%C4%81%C5%A1anu+1989.+gada+15.+novembr%C4%AB>
19. Jansone, I. (2013). Ziemassvētku būtība. Zintnieciskās darbības un zīlēšana Ziemassvētkos. Izd.: Ilze Jansone, 119.lpp.
20. Jansone, R. (2016). Sporta pedagogija viduslaikos un jaunajos laikos. No: Sporta pedagogija vakar, šodien, rīt. Rīga: Raka, 29.-53.lpp.
21. Jurjāns, A. (1912). Latvju tautas mūzikas materiāli, 4.grāmata ar dziedamo rotaļu un deju melodijām. Rīga, 64 lpp.
22. Karaša, D. (1991, 2010). Latviskās sadzīves tradīcijas un godi. Rīga: Zinātne, 132 lpp.; Rīga, Jumava, 160 lpp.
23. Kipere, Z. (2013, 28.janvāris). Dievs ienāca istabā. Intervija ar Valdi Muktupāvelu. *Zinātnes Vēstnesis* Nr. 2 (441).
24. Kleperis, J. (1993). Jānis kūra uguntiņu... No: Latviešu tautas dzīvesziņa 5, Gadskārta. Sast. O.T.Auns. Rīga: Zvaigzne, 128.- 172 lpp.
25. Kokare, E. (1992). Mitoloģiskie tēli latviešu folkloras poētiskajā sistēmā. No: Latviešu folkloras. Tradicionālais un mainīgais. Rakstu krājums. LZA Valodas un literatūras institūts. Atb. redaktore I.Darbiniece. Rīga: Zinātne, 5. – 90.lpp.
26. Krauja, V. (2003, 28.maijs). Lai valsts sargātu valodu un valoda – valsti. *Lauku avīze*. Skatīts no <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=1&id=554>
27. Krūskopa, I. (1998). Par poļu zinātnieces Stefānijas Uļanovskas darbu “Lotysze Inflan polskich” (Krakova I-II, 1891-1892). No: Kultūras krustpunktu meklējumi. Zinātnisko rakstu krājums. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, 93.-129.lpp.
28. Ķirkums, R. (1925). Vingrošanas rotaļas un sporta spēles: pamat- un vidusskolā, jaunatnes un sporta organizācijām. R.Ķirkums, J.Ošs, E.Straumīte. Cēsis [autoru izdevums], 144 lpp.
29. Laiviņa, M. (1992). Rotaļas. Pēc Vilhelmīnes Vilkas 1922.gada izdevuma. Rīga: Zvaigzne, 240 lpp.
30. Latviešu etnogrāfija (1969). Red.kolēģija A.Bīrons, S.Cimermanis, A.Krastiņa, A.Leinasare, H.Strods (atb.red.). Rīga: Zinātne, 595 lpp.
31. Līdeks, O. (1940, 1991). Latviešu svētki. Latviešu svinamās dienas. Prof. K.Strauberga redakcijā. Latviešu folkloras krātuves materiāli. Rīga: Scientia, 270 lpp.
32. Māldere, Ē. (2012). 3 x 9 Jāņi. Trejdeviņi padomi Jāņu svinēšanai. Rīga, Zvaigzne ABC, 80 lpp.
33. Māldere, Ē. (2012). 3 x 3 Ziemassvētki. Ziemas Saulgriežu grāmata. Rīga, Zvaigzne ABC, 104 lpp.
34. Mellēna, M., Muktupāvels, V., Spīčs, E., Irbe, I. (1995, 2004). Gadskārta grāmata: Folkloras materiālu hrestomātija ar komentāriem. Rīga: Atols, 489 lpp., 2.izd. Madris, 496 lpp.
35. Mellēna, M., Muktupāvels, V., Spīčs, E. (1993). Vizi, vizi, Metenīti. No: Latviešu tautas dzīvesziņa 5, Gadskārta. Sast. O.T.Auns. Rīga: Zvaigzne, 26.- 44.lpp.

- 36.Mellēna, M., Muktupāvels, V. (1993). Ap Lieldienu šūpojos. No: Latviešu tautas dzīvesziņa 5, Gadskārta. Sast. O.T.Auns. Rīga: Zvaigzne, 52. - 84.lpp.
- 37.Melnalksnis, A., Martinovskis, K. (1931). Rotaļas, vecās un jaunās, maziem un lieliem, telpās un laukā. Praktiskās bibliotēkas izdevums, 171 lpp.
- 38.Mežale, B. (1992). Tēlu sistēmas īpatnības gadskārtu ieražu dziesmās. No: Latviešu folklorā. Tradicionālais un mainīgais. Atb.redaktore I.Darbiniece. Rīga: Zinātne, 131. – 145.lpp.
- 39.Mežale, Z. (2012). Spēles un rotaļas 20., 21.gs. Briezuciema apkaimē. Skatīts 10.02.2016, pieejams <http://www.slideshare.net/supertontons/zitas>
- 40.Muktupāvels, V. (1989). Dindaru, dandaru. Latviešu rotaļas un spēles. Rīga: Avots, 135 lpp.
- 41.Olupe, E. (1992, b.g.). Latviešu gadskārtu ieražas. Rīga, Avots, 1992, 319.lpp. Skatīts 26.12.2016. Pieejams https://issuu.com/avastgo/docs/latviesu_gadskartu_ierajas_-_edite
- 42.Oļenkins, S. (2008). Tradicionālā kultūra – mūsdienu kultūra. No: Tradicionālā kultūra bērniem. Rīga: Raka, 16. – 48.lpp.
- 43.Opincāne, B. (2000). Rūtaļdejas. Spēles. Redaktore Valentīna Unda. Kultūrkapitāla fonds. Rēzekne: Latgolas Kultūras centra izdevnīceiba, 145 lpp.
- 44.Ošs, J., Rinks, J., Slavietis, J. (1937, 1993). Rotaļnieks: Rotaļas skolām un jaunatnei. Rīga: Valters un Rapa, 165 lpp., 152 lpp.
- 45.Porziņģe, V. (2007). Rotaļas. Dejas. Suitu novads. Skatīts 14.02.2016. Pieejams [Rotaļas – www.suitunovads.lv](http://www.suitunovads.lv)
- 46.Prindulis, P. (1913). Jaunākais un pilnīgākais rotaļnieks. 75 rotaļas, uzvedamas laukā, mājā un saviesībās. Rīga: Talažs, 56 lpp.
- 47.Rancāne, A., Siliņa-Jasjukeviča, G., Briška, I. (2014). Saules gads. Ziemassvētki. Rīga: Apgāds Madris, 215 lpp.
- 48.Rancāne, A., Siliņa-Jasjukeviča, G., Briška, I. (2016). Saules gads. Lielā diena. Rīga: Zvaigzne ABC, 272 lpp.
- 49.Reizniece, I. (2006). Rokasgrāmata folkloras mācīšanā. Rīga: Zvaigzne ABC, Izdota ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu, 144 lpp.
- 50.Rudzītis, J. (2006). Latviešu vēstītājas folkloras dzīve tautā 19. un 20.gadsimtā. Rīga: Zinātne, 182 lpp. Latvian
- 51.Narrative folklore within the people in the 19th-20th centuries, Zinātne Publishers.
- 52.Sams, V. (1890). Rotaļas mahjai un skolai. Sakrājuši W.Sams un K.Tarseers. Valmiera: E.G.Freya ģenerālkom., 32 lpp.
- 53.Spičs, E. (1991). Pādes dīdīšana. No: Latviešu tautas dzīvesziņa 3. Rīga: Zvaigzne, 34.- 43.lpp.
- 54.Spičs, E. (1993). Ap Lieldienu šūpojos. Dejas un spēles. No: Latviešu tautas dzīvesziņa 5, Gadskārta. Sast. O.T.Auns. Rīga: Zvaigzne, 85.- 86.lpp.
- 55.Stalte, H. (1989). Gadskārtu ieražas Līgo. Rīga: E.Melngaiļa Tautas mākslas centrs, 40 lpp.
- 56.Stradiņš, J. (1987). Pasaulplašs skatiens. No: Paliekamdziesma. Krišjānim Baronam 150. Sastādījušas Ligita Bībere un Māra Misiņa. (Pārpublicēts no žurnāla Karogs, 1985, Nr. 10). Rīga: Liesma, 18.-20.lpp.
- 57.Sūna, H. (1966). Latviešu rotaļas un rotaļdejas. Redolēģija A.Ancelāne, M.Beiņa, E.Kokare (atb.red.) M.Lasmane, J.Vītoliņš. Rīga: Zinātne, 660 lpp.
- 58.Šēnfeld, A. (1932). Rotaļu pūrs. Rīga: Valters un Rapa. Skolotājas A.Šēnfeldes *Rotaļu pūrs*. 252 lpp.
- 59.Šmita-Kalēja, B. (1985, maijs). Latviešu tautas dejas – bārenīte. *Jaunā Gaita* Nr. 152. Skatīts 1.02.2016. Pieejams http://jaunagaita.net/jg152/JG152_Smita-Kaleja.htm
- 60.Tihovska, I. (2016). Latviskuma sijāšana 19.gs. beigās un 20.gs. sākuma rotaļu publikācijās. Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas 3.starpdisciplinārā zinātniskā konference “Mūzikas pētījumi Latvijā”, 2016.gada 31.marts – 1.aprīlis; Pieejams <http://www.jvlma.lv/latvian/page/1007.html>
- 61.Tulīns, J., G. Vīngrošanas stundas un rotaļas pamatskolām. No zviedru valodas tulkojis un sakārtojis J.Elksnis. Izgl.Min. Mācības līdzekļu nodaļas izdevums. Rīga: Spiestuve Latvija, 68 lpp.
- 62.Vīksna, M. (1992). Lapas Mārtiņš un folklorā. No: Latviešu folklorā. Tradicionālais un mainīgais. Atb.redaktore I.Darbiniece. Rīga: Zinātne. 185. – 194.lpp.
- 63.Vīksna, M. (2002). Tradicionālo rotaļu publikācijas. Latviešu folkloras avoti, izdevumi (Latviešu tautasdziesmas. Novadu folklorā. Salasītas un sakrātas iz Bērzaunes apgabala no Āronu Matīsa). Zinātne, LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts. Latviešu folkloras krātuve, 239 lpp.
- 64.Vīksna, M. (2014). Folkloras vākšanas vēsture fotogrāfijās. History of Folklore Collection in Photographs. Sast. A.Lielbārdis Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, Jelgavas tipogrāfija, 221 lpp.
- 65.Vīpulis, M. (1993). Ūsiņš jāja pieguļā. No: Latviešu tautas dzīvesziņa 5, Gadskārta. Sast. O.T.Auns. Rīga: Zinātne, 102. -117.lpp.
- 66.Ziedonis, I. (1987). Darāmā daina. No: Paliekamdziesma. Krišjānim Baronam 150. Sastādījušas Ligita Bībere un Māra Misiņa. (Pārpublicēts no žurnāla Māksla, 1985, Nr. 3). Rīga: Liesma, 255.- 260.lpp.